

Sociology of Education

Studying the Level of Attention to Character Development in the Gifts of Heaven Textbooks for the Upper Elementary Level

Ali Norouzi¹, Mohammad Hossein Heidari², Mohammad Reza Shamshiri³

1. Department of Philosophy of Education, Isf.C., Islamic Azad University, Isfahan, Iran
2. Department of Educational Sciences, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Isfahan, Iran (Corresponding Author).
3. Department of Philosophy and Islamic Theology, Isf.C., Islamic Azad University, Isfahan, Iran

❖ **Corresponding Author Email:** mh.heidari@ed.ui.ac.ir

Research Paper

Abstract

Receive: 2025/02/09
Accept: 2025/05/28
Published: 2025/07/18

Keywords:

Moral character, character education, character development, Gifts of Heaven textbook, Shannon content analysis.

Article Cite:

Norouzi, A., Heidari, M. H., & Shamshiri, M. R. (2025). Studying the Level of Attention to Character Development in the Gifts of Heaven Textbooks for the Upper Elementary Level. *Sociology of Education*. 11(4): 1-15.

Purpose: The aim of this study was to examine the level of attention to components of moral character development in the fourth, fifth, and sixth-grade "Gifts of Heaven" textbooks.

Methodology: This descriptive-analytical study employed Shannon entropy content analysis. The statistical population included all textual, visual, and activity pages of the "Gifts of Heaven" textbooks for the academic year 2022–2023. Due to the limited size of the population, the sample was equal to the population. A checklist of 20 moral character components was used to code the content at three levels: cognitive, affective (tendency), and behavioral (action). Data were processed using the Shannon entropy method.

Findings: Findings indicated that the components of order, love, commitment, empathy, and respect had the highest frequencies. Most attention was given to the cognitive level (80.95%), with lesser focus on affective (53.76%) and behavioral (27.45%) dimensions. Shannon entropy analysis ranked components such as order, commitment, empathy, and respect at the top (importance coefficient: 0.93), while self-knowledge had the lowest importance (0.019).

Conclusion: The textbooks primarily emphasize select components of character, with insufficient and imbalanced attention to others across the three developmental levels. A comprehensive revision is recommended to ensure more balanced coverage of all moral components.

<https://doi.org/10.61838/Soe.11.4.1>

Creative Commons: CC BY 4.0

Detailed Abstract

Introduction

Moral character education has long stood as a cornerstone of holistic development in educational systems worldwide. It encompasses a complex interplay of cognitive understanding, emotional engagement, and behavioral manifestation of ethical values, aimed at fostering responsible, empathetic, and civic-minded individuals. Within this broad educational vision, character education during childhood holds unique significance due to the psychological and developmental malleability of learners at early ages (Lickona, 1991). Scholars like Lickona have conceptualized moral character as a composite of three domains: knowing the good, desiring the good, and doing the good, all of which must be cultivated harmoniously (Lickona, 1993).

In the context of Iran, national educational policy documents such as the *Fundamental Reform Document of Education* and the *National Curriculum Document* underscore the indispensable role of moral and ethical development as one of the six fundamental areas of education (Planning, 2013; Supreme Council of Education, 2011). These documents envision nurturing morally grounded citizens who embody Islamic and humanistic values. However, a growing body of research suggests a gap between these policy ideals and their practical implementation in classroom content and delivery (Abedini Baltork, 2020; Moradi & Gholampour, 2020). Despite policy emphasis, the actual representation of moral education in elementary textbooks appears uneven and often underdeveloped.

Empirical investigations into character education internationally reaffirm the importance of integrating moral values into the curriculum not only as isolated topics but also as embedded principles across subjects. Cohen et al. (2014), for instance, argue that moral character is expressed through the individual's inclination and capacity to engage in moral cognition, emotions, and actions within social contexts (Cohen et al., 2014). Similarly, Lucas (2019) highlights the need for context-responsive frameworks of character education that transcend narrow cultural and disciplinary boundaries (Lucas, 2019). In the same vein, Konstaczak (2016) critiques oversimplified moral education models and stresses the need for ethically rich, culturally rooted pedagogies (Konstaczak, 2016).

From a sociocultural standpoint, Suhartini et al. (2019) demonstrate that moral development is not purely instructional but embedded in the cultural and behavioral norms internalized through education (Suhartini et al., 2019). This is further echoed in Iranian research, where Abedini Baltork (2020) reveals a skewed emphasis on divine and religious values in textbooks while neglecting personal and civic ethical domains (Abedini Baltork, 2020). Such findings parallel critiques by Safarpor Feizi et al. (2018) who call for a more balanced inclusion of social virtues such as cooperation, courage, and fairness in curriculum content (Safarpor Feizi et al., 2018).

Given the above context, the current study was conducted to systematically examine the degree of attention given to moral character development in the *Gifts of Heaven* religious education textbooks for grades four to six in Iranian primary schools. By utilizing Shannon entropy analysis, the study offers an empirical evaluation of how comprehensively and equitably twenty core moral components have been represented across cognitive, affective, and behavioral dimensions. This analysis contributes to an understanding of whether current textbooks fulfill the moral educational mandates prescribed by national policies and aligns with internationally recognized pedagogical practices.

Methods and Materials

This research employed a descriptive-analytical approach, with content analysis conducted using the Shannon entropy method. The population included all pages of the *Gifts of Heaven* textbooks for grades 4, 5, and 6 in the 2022–2023 academic year. No sampling was conducted due to the limited number of target texts. A checklist of 20 moral character components—such as honesty, empathy, responsibility, courage, respect, and self-awareness—was developed based on existing literature and expert opinion. These components were categorized into three levels of moral development: cognitive, affective (attitudinal), and behavioral. Each textbook page, including texts, questions, images, and exercises, was analyzed for the presence of these components. Validity was confirmed by a panel of educational experts, and reliability was verified through intercoder agreement. After coding, data were processed using three stages of Shannon entropy: normalization, information load calculation, and importance coefficient extraction.

Findings

The analysis showed that the most frequently mentioned moral components in the textbooks were order, love, commitment, empathy, and respect, with order receiving the highest total frequency (27 instances), followed closely by love and commitment (24 instances each). Components such as self-awareness (3 instances), perseverance (6), and freedom of speech (5) were given the least attention.

When categorized by the levels of moral learning, cognitive references dominated with a total of 80.95% of all mentions. Affective references followed with 53.76%, while behavioral manifestations of morality were notably lower at 27.45%. This indicates a heavy emphasis on theoretical knowledge of moral values, with relatively less focus on fostering moral attitudes or actions.

The Shannon entropy method revealed similar trends in terms of component importance. Components such as order, commitment, love, empathy, respect, responsibility, and courage had the highest information load and importance coefficients (all with 0.093), placing them at the top of the ranking. In contrast, components like self-awareness (0.019), freedom of speech (0.020), and perseverance (0.021) were placed at the bottom. This quantitative distribution shows a consistent undervaluation of certain moral dimensions, especially those related to self-reflection, civic expression, and sustained effort.

Discussion and Conclusion

The findings of this study reveal a significant imbalance in the attention given to various moral components within the *Gifts of Heaven* textbooks. The predominance of cognitive-level moral content reflects a narrow pedagogical approach that emphasizes declarative knowledge over the cultivation of ethical dispositions and behaviors. While students may be able to recite moral principles, the limited attention to affective and behavioral levels hinders the internalization and practical application of these values.

These results align with Moradi and Gholampour (2020), who reported similar imbalances in Persian language textbooks, noting a lack of consistent integration of moral values across learning levels (Moradi & Gholampour, 2020). Similarly, Abedini Baltork (2020) found that while divine values were adequately represented, personal and social ethics—critical for holistic moral development—remained marginalized (Abedini Baltork, 2020). The implications of such findings are significant, especially when considering Lickona's model that stresses equal emphasis on knowing, feeling, and doing good (Lickona, 1991).

Moreover, the neglect of civic-related components like freedom of speech, lawfulness, and citizenship is particularly troubling in the context of cultivating socially responsible individuals. This deficit undermines the democratic and participatory aspects of moral education, as emphasized by Althof and Berkowitz (2006) (Althof & Berkowitz, 2006). Even when components like empathy or cooperation are addressed, their portrayal is often restricted to religious or familial contexts, failing to generalize to broader social domains.

From a policy perspective, the study highlights a misalignment between the aims of national curriculum documents and their curricular embodiment. Although official guidelines advocate for comprehensive moral development across intellectual, emotional, and social dimensions, this goal has not been operationalized effectively in textbook content. The gap between policy intention and educational practice calls for a systemic overhaul of textbook development processes, including the establishment of ethical frameworks that ensure balanced representation.

Another concern is the lack of continuity and progression of moral components across grade levels. Ideally, textbooks should scaffold moral learning by revisiting core values with increasing complexity. However, the present analysis found fragmented coverage with no apparent developmental sequencing. This disrupts the moral learning trajectory and may lead to cognitive and ethical dissonance in students.

The use of Shannon entropy proved particularly effective in quantifying the relative importance of components beyond simple frequency counts. This method offered a multidimensional understanding of content quality and highlighted inconsistencies not easily detectable through traditional analysis.

In conclusion, while the *Gifts of Heaven* textbooks show partial compliance with ethical education mandates by emphasizing certain values such as order and respect, they fall short in delivering a comprehensive, balanced, and developmentally appropriate moral curriculum. Without targeted revisions, these textbooks risk perpetuating superficial moral awareness that lacks emotional resonance and behavioral impact. Therefore, it is imperative for curriculum designers, educators, and policymakers to adopt a more holistic and empirically informed approach to moral education that reflects the complexity of human development and societal needs.

جامعه‌شناسی آموزش و پرورش

بررسی میزان توجه به پرورش منش اخلاقی در کتب هدیه‌های آسمان دوره دوم ابتدایی

علی نوروزی^۱، محمد حسین حیدری^{۲*}، محمد رضا شمشیری^۳

۱. گروه فلسفه تعلیم و تربیت، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

۲. گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان، ایران (نویسنده مسئول).

۳. گروه فلسفه و کلام اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

✦ ایمیل نویسنده مسئول: mh.heidari@ed.ui.ac.ir

مقاله تحقیقاتی	چکیده
دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۲۱	هدف: هدف این پژوهش، بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های پرورش منش اخلاقی در کتب هدیه‌های آسمان پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی است.
پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۰۷	روش‌شناسی: این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی و با بهره‌گیری از تحلیل محتوای آنتروپی شانون انجام شد. جامعه آماری شامل تمام صفحات متنی، تصویری و تمرینی کتب هدیه‌های آسمان سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ بود و به دلیل محدود بودن جامعه، نمونه‌گیری انجام نشد. با استفاده از چک‌لیستی شامل ۲۰ مؤلفه پرورش منش، داده‌ها در سه سطح شناختی، گرایشی و کنشی کدگذاری شدند و سپس با روش آنتروپی شانون تحلیل شدند.
انتشار: ۱۴۰۴/۰۴/۲۷	یافته‌ها: نتایج نشان داد مؤلفه‌های «نظم»، «عشق»، «تعهد»، «همدلی» و «احترام» بیشترین فراوانی را داشتند. بالاترین میزان توجه به سطح شناختی (۸۰.۹۵٪) بود، در حالی که به سطوح گرایشی (۵۳.۷۶٪) و کنشی (۲۷.۴۵٪) کمتر پرداخته شده است. ضریب اهمیت بر اساس آنتروپی شانون داد مؤلفه‌های «نظم»، «تعهد» و «همدلی» در رتبه اول و مؤلفه «خودشناسی» در رتبه آخر قرار گرفت.
واژگان کلیدی: منش اخلاقی، تربیت اخلاقی، پرورش منش، هدیه‌های آسمان، تحلیل محتوای شانون	نتیجه‌گیری: در محتوای کتب بررسی‌شده، تمرکز بر برخی مؤلفه‌ها بوده و توجه متوازن به تمام ابعاد منش اخلاقی مشاهده نمی‌شود. پیشنهاد می‌شود بازنگری در محتوای کتب صورت گیرد تا پوشش متعادلی از مؤلفه‌های منش در ابعاد سه‌گانه صورت گیرد.
استناد مقاله: نوروزی، علی، حیدری، محمد حسین، و شمشیری، محمد رضا. (۱۴۰۴). بررسی میزان توجه به پرورش منش اخلاقی در کتب هدیه‌های آسمان دوره دوم ابتدایی. جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، ۱۱(۴): ۱-۱۵.	

<https://doi.org/10.61838/Soe.11.4.1>

Creative Commons: CC BY 4.0

مقدمه

پرورش منش اخلاقی همواره از ارکان بنیادی تربیت انسانی و از دغدغه‌های مهم نظام‌های آموزشی در سراسر جهان بوده است. تربیت اخلاقی که ناظر به درونی‌سازی ارزش‌های انسانی در فرایند رشد شخصیت افراد است، در حقیقت، بنیان فرهنگی، اجتماعی و روانی جامعه را شکل می‌دهد. (Lickona, 1991) در این میان، کودکی و سنین دبستان به‌عنوان حساس‌ترین دوره شکل‌گیری شخصیت، نقش بنیادینی در تقویت فضایل اخلاقی ایفا می‌کند. لیکونا بر آن است که منش اخلاقی از سه مؤلفه شناخت، عاطفه و کنش تشکیل می‌شود و باید هر سه بعد در نظام تربیتی مورد توجه قرار گیرد. (Lickona, 1993) اهمیت این امر به‌ویژه در دوره ابتدایی، با توجه به انعطاف‌پذیری ذهنی کودکان و ظرفیت بالای آنان برای درونی‌سازی مفاهیم ارزش‌مدار، بیش از پیش نمایان می‌شود.

در نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران، اسناد بالادستی نظیر «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» و «سند برنامه درسی ملی» بر اهمیت تربیت اخلاقی تأکید فراوان دارند. این اسناد «تربیت اخلاقی» را یکی از شش ساحت کلیدی تربیت دانسته‌اند و آن را ضرورتی برای پرورش انسان طراز انقلاب اسلامی معرفی کرده‌اند. (Planning, 2013; Supreme Council of Education, 2011) با این حال، پژوهش‌های صورت‌گرفته در سال‌های اخیر نشان می‌دهند که میان تأکید نظری اسناد و تحقق عینی آن در محتوای کتب درسی فاصله‌ای معنادار وجود دارد. (Abedini Baltork, 2020; Barani & Khormaei, 2020; Moradi & Gholampour, 2020).

پیشینه بین‌المللی پژوهش‌ها نیز نشان‌دهنده ضرورت بازنگری در شیوه‌های فعلی آموزش منش است. برای مثال، در مطالعات «آلتوف و برکوویتز» رابطه تربیت اخلاقی با تربیت شهروندی و هویت اجتماعی به‌وضوح بیان شده است. (Althof & Berkowitz, 2006) در همین راستا، کوهن و همکاران نیز در پژوهشی بر اهمیت منش اخلاقی به‌عنوان مجموعه‌ای از انگیزه‌ها، توانمندی‌ها و هویت اخلاقی در محیط‌های اجتماعی تأکید کرده‌اند. (Cohen et al., 2014) چنین دیدگاه‌هایی به روشنی بیان می‌دارند که اخلاق صرفاً یک مهارت شناختی نیست، بلکه امری است که باید به‌صورت چندبعدی در مدارس پیگیری شود.

از سوی دیگر، پژوهش‌های داخلی، گواه آن است که علی‌رغم وجود مبانی نظری قوی و اهداف تربیتی روشن در اسناد، کتاب‌های درسی ابتدایی در ایران، به‌ویژه کتب «هدیه‌های آسمان» که با رویکرد دینی تألیف شده‌اند، نتوانسته‌اند به‌طور متعادل و هدفمند مؤلفه‌های تربیت اخلاقی را پوشش دهند. (Daramami, 2011; Dehghan Manshadi & Shahrokhi Nia, 2021) یافته‌های پژوهش‌های تحلیلی نشان می‌دهد که توجه به ابعاد شناختی تربیت اخلاقی، غالب بوده و سطوح گرایشی و رفتاری مغفول مانده‌اند. (Moradi & Gholampour, 2020) این در حالی است که تحقق واقعی اخلاق در زندگی فردی و اجتماعی، نیازمند توجه به سطوح عاطفی و رفتاری نیز هست.

«عابدینی بلترک» در تحلیل محتوای کتب ابتدایی، بیان داشته است که مؤلفه‌هایی مانند رابطه با خدا در کتب درسی پررنگ شده اما توجه به مؤلفه‌های فردی مانند خودشناسی و مراقبت کمتر بوده است، که این نشان‌دهنده تمرکز یک‌سویه محتوای درسی است. (Abedini Baltork, 2020) همچنین پژوهش «صفرفیضی و همکاران» در بررسی محتوای کتاب مطالعات اجتماعی، نشان داده است که تنها بخشی از مؤلفه‌های اخلاقی مانند احترام و صداقت، پوشش داده شده‌اند و بسیاری از ارزش‌های اجتماعی نظیر شجاعت، مسئولیت‌پذیری، شهروندی و صبر نادیده گرفته شده‌اند. (Safarpor Feizi et al., 2018).

در این میان، اهمیت تلفیق آموزش منش با مؤلفه‌های محلی و فرهنگی نیز مورد تأکید قرار گرفته است. برای مثال، «سوهارتینی» و همکاران در پژوهش خود بر این نکته تأکید دارند که منش باید با بستر فرهنگی و حکمت محلی ترکیب شود تا درونی‌سازی آن در دانش‌آموزان مؤثرتر واقع شود. (Suhartini et al., 2019) «لوکاس» نیز معتقد است چارچوب‌های آموزش منش باید متناسب با نیازهای فردی و فرهنگی بازتعریف شود و آموزش صرف، بدون توجه به زمینه‌های فرهنگی ناکارآمد است. (Lucas, 2019)

در پژوهش‌های نوین نیز ارتباط مستقیمی بین منش اخلاقی و مؤلفه‌های رشد اجتماعی و هیجانی دیده می‌شود. به‌طور خاص، پژوهش «کیم» درباره توسعه برنامه‌های ارتقای عزت نفس برای دانش‌آموزان ابتدایی، اخلاق را بخشی لاینفک از سلامت روانی می‌داند. (Kim & Kim, 2023) همچنین «زنگ» و «ژو» در مطالعات خود در چین، تأکید کرده‌اند که ادراک معلمان از محتوا و اجرای برنامه‌های منش نقش کلیدی در موفقیت آن‌ها دارد و گاه با چالش‌های اجرایی روبه‌رو است. (Zhang et al., 2022; Zhou, 2023)

تجارب جهانی دیگر همچون مدل اخلاقی پیشنهادی در مدارس لهستان، نیز نشان می‌دهد که آموزش اخلاق باید هم‌زمان بر مفاهیم انتزاعی و مهارت‌های عملی تأکید کند. (Konstaczak, 2016) پژوهش‌های انجام شده در زمینه تلفیق منش با آموزش دینی در مدارس اسلامی نیز، مانند مقاله «روسیده» درباره آرای غزالی و زرنجی، بر تأثیر معرفت‌شناسی اخلاقی در آموزش تأکید دارند. (Rosidah, 2024)

در ایران نیز، تلاش‌هایی برای طراحی الگوی اسلامی-ایرانی آموزش منش صورت گرفته است. پژوهش «قادرمطی» و همکاران، مدل تربیتی ویژه‌ای برای مدارس استعداد‌های درخشان استان تهران ارائه داده‌اند که بر تلفیق مدل‌های اسلامی با اصول روان‌شناسی تعلیم و تربیت نوین تأکید دارد. (Ghaedrahmati et al., 2024).

با توجه به آن‌چه گفته شد، خلأ توجه متوازن به مؤلفه‌های اخلاقی در متون درسی، به‌ویژه در سطوح ابتدایی، سبب شده است تا اهداف سند تحول بنیادین در زمینه تربیت اخلاقی به‌طور کامل محقق نشود. این در حالی است که شخصیت اخلاقی دانش‌آموزان، زیرساختی برای تحقق سایر اهداف آموزشی از جمله آموزش مسئولیت اجتماعی، مشارکت‌پذیری، رعایت قانون و تعامل سازنده با دیگران است. (Najafi et al., 2015)

در نهایت، همان‌گونه که پژوهش «حسنی» به‌درستی اشاره کرده است، تربیت اخلاقی نه صرفاً یک درس مستقل، بلکه رویکردی فرادرس است که باید در تمامی ابعاد آموزش اعم از محتوا، روش تدریس، ارزیابی و روابط انسانی در مدرسه متجلی شود. (Hasani, 2016)

بدین ترتیب، مطالعه حاضر درصدد آن است که با تحلیل محتوای کتب «هدیه‌های آسمان» دوره دوم ابتدایی از منظر منش اخلاقی، میزان تحقق این اهداف را بررسی کرده و با شناسایی نقاط ضعف و قوت محتوایی، گامی در جهت بهبود سیاست‌گذاری تربیتی در نظام آموزش ابتدایی کشور بردارد.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر، به روش توصیفی-تحلیلی انجام یافته است. واحد تحلیل، صفحات (متون، پرسش‌ها، تمرین‌ها و تصاویر) بود. تحلیل محتوا، دارای سه مرحله اصلی: ۱- آماده‌سازی و سازمان‌دهی ۲- بررسی پیام ۳- پردازش داده‌ها، است. کانون توجه این پژوهش، مرحله سوم، یعنی پردازش داده‌ها بود. امروزه، برای تحلیل داده‌ها، روش‌های گوناگونی وجود داشته، که پایه و اساس آن‌ها بر درصدگیری از مؤلفه‌ها است؛ در این پژوهش، سعی بر آن شده است، تا از روش جدیدتری که نشأت گرفته از نظریه دستگاه‌ها است، برای پردازش داده‌ها، استفاده شود، این روش "آنتروپی شانون" نام دارد. تحلیل محتوای کتب هدیه‌های آسمان چهارم، پنجم و ششم ابتدایی، بر اساس این روش، قدری دقیق‌تر و معتبرتر، انجام می‌شود.

جامعه‌آماري پژوهش، جامعه‌آماري پژوهش، کتب هدیه‌های آسمان چهارم، پنجم و ششم ابتدایی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ است. نمونه‌آماري این پژوهش نیز به جهت محدودیت جامعه‌آماري، برابر با جامعه‌آماري، در نظر گرفته شد. در این پژوهش ۲۰ مؤلفه برای بررسی پرورش منش اخلاقی در سطح کتب مذکور به صورت چک‌لیست استفاده شد. این مؤلفه‌های که در جدول ۱ بدان اشاره گشته است طی کدگذاری باز از پژوهش‌های مختلف که در این حیطه انجام گشته، استخراج گردیده است؛ به طوری که طی کدگذاری مؤلفه‌های فوق را می‌توان در سه حیطه شناختی، گرایشی و کنشی دسته‌بندی نمود. سطح شناختی تربیت بدین معناست که فرد باید به تربیت و مظاهر آن آگاه باشد و رفتارهای تربیت شده متربی بر مبنای آگاهی شکل گیرد. در سطح گرایشی، متربی باید نسبت به تربیت و رفتارهای ناشی از آن انگیزه و علاقه داشته باشد و خود آن‌ها را انتخاب کند و در سطح کنشی، متربی باید تربیت را در کنش و عمل، انجام دهد، چرا که آدمی چیزی جز اعمال خویش ندارد و هویت و شخصیت او تنها با سعی و عمل ساخته می‌شود. برای تعیین روایی محتوایی، فهرست وارسی در

اختیار چهار نفر از صاحب‌نظران و متخصصین تعلیم و تربیت، قرار گرفت که مورد تایید آن‌ها، واقع شد. برای پایایی (اطمینان‌پذیری) شاخص‌ها نیز از روش بازبینی، توسط سه نفر از متخصصان تعلیم و تربیت، استفاده شد که مورد تایید آن‌ها، قرار گرفت.

جدول ۱. چک‌لیست مؤلفه‌های اساسی تربیت منش اخلاقی

مؤلفه‌های اساسی تربیت منش اخلاقی
۱- صداقت، ۲- وظیفه‌شناسی، ۳- رعایت حقوق اجتماعی، ۴- عدالت، ۵- آزادی بیان، ۶- مراقبت، ۷- پشتکار، ۸- صبر، ۹- عشق، ۱۰- همدلی، ۱۱- نظم، ۱۲- تعهد، ۱۳- احترام، ۱۴- شجاعت، ۱۵- قانونمندی، ۱۶- شهروندی، ۱۷- همکاری، ۱۸- مسئولیت‌پذیری، ۱۹- خودشناسی و ۲۰- از خودگذشتگی.

پس از جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از فهرست واری مؤلفه‌های پرورش تربیت منش اخلاقی، برای تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل، از روش آنتروپی شانون، استفاده شد. این روش دارای سه مرحله است:

مرحله اول: ماتریس‌های فراوانی مورد نظر، باید به‌نجار شود و برای این منظور از رابطه زیر استفاده می‌شود:

$$P_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{i=1}^m F_{ij}} \quad (1)$$

($i=1, 2, 3, \dots, m, j=1, 2, \dots, n$)

F =فراوانی خرده‌شاخص P =هنجارشده ماتریس فراوانی i =شماره پاسخگو

j =شماره خرده‌شاخص m =تعداد پاسخگو n =تعداد خرده‌شاخص

مرحله دوم: مقدار بار اطلاعاتی هر مقوله را باید محاسبه کرده و در ستون‌های مربوط قرار داده شود و برای این منظور از رابطه زیر استفاده می‌شود:

$$E_j = -k \sum_{i=1}^m [P_{ij} \ln P_{ij}] \quad (2)$$

($i=1, 2, 3, \dots, m, j=1, 2, \dots, n$)

i =شماره پاسخگو $k = \frac{1}{\ln M}$ \ln =لگاریتم j =شماره خرده‌شاخص E_j =بار اطلاعاتی

P =هنجارشده ماتریس فراوانی n =تعداد خرده‌شاخص m =تعداد پاسخگو

مرحله سوم: با استفاده از بار اطلاعاتی نشان‌گرها، ضریب اهمیت هر یک از نشان‌گرها، محاسبه می‌شود. هر نشان‌گری که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد، از درجه اهمیت W_j بیشتری برخوردار است.

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{i=1}^m E_j} \quad (3)$$

E_j =بار اطلاعاتی n =تعداد خرده‌شاخص

W_j =درجه اهمیت j =شماره خرده‌شاخص

بایستی اشاره کرد که در محاسبه مقدار Eyz مقادیری که Pij آن‌ها برابر صفر بودند به جهت بروز خطا، با عدد بسیار ناچیز ۰/۰۰۱ جای‌گزین می‌شدند.

یافته‌های پژوهش

نتایج جدول ۲ بیانگر آن است که به مؤلفه‌های تربیت منش اخلاقی در سطح کتب هدیه‌های آسمان پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی در مجموع ۳۲۷ بار اشاره شده است.

جدول ۲. فراوانی و درصد فراوانی میزان پوشش سطوح مؤلفه‌های اصلی تربیت منش کتاب هدیه‌های آسمان

ردیف	مؤلفه‌ها	پایه‌ها		شناخت		گرایش		کنش	
		پایه	فراوانی	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۱	صداقت	چهارم	۱	۱	۰.۸	۱	۰.۸	۰	۰
		پنجم	۶	۳	۲.۴	۳	۲.۴	۱	۰.۸
		ششم	۴	۳	۲.۴	۲	۱.۶	۱	۰.۸
۲	وظیفه‌شناسی	چهارم	۲	۲	۱.۶	۰	۰	۰	۰
		پنجم	۴	۴	۳.۲	۴	۳.۲	۲	۱.۶
		ششم	۸	۸	۶.۴	۹	۷.۲	۳	۲.۴
۳	رعایت حقوق اجتماعی	چهارم	۷	۷	۵.۶	۵	۳.۲	۱	۰.۸
		پنجم	۵	۵	۴.۰	۴	۳.۲	۳	۲.۴
		ششم	۲	۱	۰.۸	۱	۰.۸	۰	۰
۴	حقوق فردی	چهارم	۱	۱	۰.۸	۱	۰.۸	۰	۰
		پنجم	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
		ششم	۱	۱	۰.۸	۱	۰.۸	۰	۰
۵	عدالت	چهارم	۴	۳	۲.۴	۱	۰.۸	۰	۰
		پنجم	۴	۳	۲.۴	۲	۱.۶	۰	۰
		ششم	۷	۶	۴.۸	۴	۳.۲	۰	۰
۶	آزادی بیان	چهارم	۱	۱	۰.۸	۰	۰	۰	۰
		پنجم	۳	۲	۱.۶	۰	۰	۰	۰
		ششم	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۷	مراقبت	چهارم	۴	۴	۳.۲	۴	۳.۲	۱	۰.۸
		پنجم	۴	۴	۳.۲	۴	۳.۲	۲	۱.۶
		ششم	۲	۲	۱.۶	۲	۱.۶	۱	۰.۸
۸	پشتکار	چهارم	۱	۱	۰.۸	۱	۰.۸	۰	۰
		پنجم	۳	۳	۲.۴	۳	۲.۴	۰	۰
		ششم	۲	۲	۱.۶	۲	۱.۶	۲	۱.۶
۹	صبر	چهارم	۴	۴	۳.۲	۳	۲.۴	۰	۰
		پنجم	۵	۵	۴.۰	۵	۴.۰	۱	۰.۸
		ششم	۳	۳	۲.۵	۰	۰	۰	۰
۱۰	عشق	چهارم	۹	۹	۷.۲	۹	۷.۲	۳	۲.۴
		پنجم	۹	۷	۵.۶	۵	۴.۰	۲	۱.۶
		ششم	۶	۶	۴.۸	۵	۴.۰	۳	۲.۴
۱۱	همدلی	چهارم	۱۰	۱۰	۸.۰	۶	۴.۸	۳	۲.۴

۴۰	۵	۵۶	۷	۵۶	۷	۸	پنجم	
۰.۸	۱	۳.۲	۴	۴.۰	۵	۵	ششم	
۲.۴	۳	۶.۴	۸	۸.۸	۱۱	۱۱	چهارم	
۵.۶	۷	۶.۴	۸	۶.۴	۸	۸	پنجم	۱۲ نظم
۳.۲	۴	۵.۶	۷	۶.۴	۸	۸	ششم	
۲.۴	۳	۲.۴	۳	۴.۰	۵	۵	چهارم	
۴.۸	۶	۸.۰	۱۰	۸.۰	۱۰	۱۳	پنجم	۱۳ تعهد
۰.۸	۱	۱.۷	۲	۲.۵	۳	۶	ششم	
.	.	۴.۸	۶	۶.۴	۸	۸	چهارم	
۱.۶	۲	۴.۰	۵	۴.۸	۶	۶	پنجم	۱۴ احترام
۱.۶	۲	۴.۰	۵	۶.۴	۸	۸	ششم	
۰.۸	۱	۲.۴	۳	۲.۴	۳	۳	چهارم	
۲.۴	۳	۴.۰	۵	۵.۶	۷	۸	پنجم	۱۵ شجاعت
.	.	۳.۲	۴	۳.۲	۴	۵	ششم	
.	چهارم	
.	.	.	.	۰.۸	۱	۱	پنجم	۱۶ مهین پرستی
.	.	۰.۸	۱	۰.۸	۱	۱	ششم	
.	.	۰.۸	۱	۰.۸	۱	۱	چهارم	
۲.۴	۳	۳.۲	۴	۳.۲	۴	۴	پنجم	۱۷ قانونمندی
.	.	۳.۲	۴	۴.۰	۵	۶	ششم	
۰.۸	۱	۲.۴	۳	۰.۴۰	۵	۵	چهارم	
۰.۸	۱	۰.۸	۱	۰.۸	۱	۱	پنجم	۱۸ شهروندی
.	۱	ششم	
۱.۶	۲	۲.۴	۳	۲.۴	۳	۳	چهارم	
۴.۰	۵	۵.۶	۷	۵.۶	۷	۷	پنجم	۱۹ همکاری
۰.۸	۱	۱.۷	۲	۱.۶	۲	۲	ششم	
۱.۶	۲	۱.۶	۲	۱.۶	۲	۲	چهارم	
۰.۸	۱	۲.۴	۳	۳.۲	۴	۴	پنجم	۲۰ درست کاری
.	۱	ششم	
.	.	۰.۸	۱	۰.۸	۱	۱	چهارم	
۸.۰	۱	۰.۸	۱	۰.۸	۱	۲	پنجم	۲۱ خویشتن داری
.	ششم	
.	چهارم	
.	پنجم	۲۲ اعتماد
.	.	.	.	۰.۸	۱	۱	ششم	
۰.۸	۱	۱.۶	۲	۶.۴	۸	۸	چهارم	
۱.۶	۲	۴.۲	۶	۵.۶	۷	۸	پنجم	۲۳ مسئولیت پذیری
.	.	۲.۴	۳	۳.۲	۴	۵	ششم	
.	.	.	.	۰.۸	۱	۱	چهارم	
۰.۸	۱	۲.۴	۳	۱.۶	۲	۲	پنجم	۲۴ خودشناسی
.	۱	ششم	
۰.۸	۱	۲.۴	۳	۳.۲	۴	۴	چهارم	۲۵ از خودگذشتگی

۲۴	۳	۳۲	۴	۲۴	۳	۳	پنجم	
۰۸	۱	۲۴	۳	۲۴	۳	۳	ششم	
۰	۰	۰	۰	۱۶	۲	۲	چهارم	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	پنجم	بیان عقیده
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳	ششم	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	چهارم	
۰	۰	۰۸	۱	۰۸	۱	۱	پنجم	هدفمندی
۰۸	۱	۲۴	۳	۲۴	۳	۳	ششم	
۰	۰	۰۸	۱	۰۸	۱	۱	چهارم	
۰۸	۱	۱۶	۲	۱۶	۲	۲	پنجم	تلاش
۰	۰	۰۸	۱	۱۶	۲	۲	ششم	
۰۸	۱	۱۶	۲	۲۴	۳	۳	چهارم	
۰۸	۱	۰۸	۱	۰۸	۱	۳	پنجم	خیرخواهی
۰	۰	۰	۰	۰۸	۱	۲	ششم	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳	چهارم	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	پنجم	گذشت
۰	۰	۰۸	۱	۰۸	۱	۱	ششم	
۹۱۳	۲۳	۱۹۲۲	۶۹	۲۷۲۰	۱۰۱	۱۱۰	چهارم	
۱۲۰۱۶	۵۱	۲۱۳۵	۹۲	۳۳۶۰	۱۰۸	۱۲۹	پنجم	جمع
۶۰۱۶	۲۴	۱۳۰۱۹	۱۱۳	۲۰۰۱۵	۸۰	۱۰۰	ششم	
۲۷۰۴۵	۹۸	۵۳۰۷۶	۲۷۴	۸۰۰۹۵	۲۸۹	۳۳۹		جمع کل

نخست فراوانی مؤلفه‌های پرورش منش اخلاقی در کتب هدیه‌های آسمان چهارم، پنجم و ششم ابتدایی در جدول ۲ ارائه شد، سپس مجموع هر یک از مؤلفه‌ها و شاخص‌ها مطابق جدول ۲ نیز محاسبه شد. از سویی در این جدول داده‌ها در سه سطح شناخت، گرایش و کنش نیز تقسیم‌بندی شدند. همچنین مجموع فراوانی مؤلفه‌ها نیز به تفکیک هر پایه، مشخص گردید. داده‌های جدول ۳ بر اساس روش آنتروپی شانون به صورت داده‌های بهنجارشده (Pij) در آمد. سپس بر اساس مرحله دوم این روش مقدار بار اطلاعاتی داده‌ها به دست آمد. بعد بر اساس مرحله سوم روش آنتروپی شانون ضریب اهمیت اطلاعات داده‌ها نیز محاسبه شد. تا بدین وسیله آشکار شود که بطور کلی بیش‌ترین میزان توجه و اهمیت به کدام مؤلفه تعلق دارد. جدول ۳ توجه به مؤلفه‌های پرورش منش اخلاقی را به تفکیک فراوانی هر شاخص و جدول ۳ توجه به مؤلفه‌های پرورش منش اخلاقی را به تفکیک این مؤلفه‌ها در سطح کتب مورد بررسی به صورت کلی نشان می‌دهد.

جدول ۳. فراوانی حاصل از کتب هدیه‌های آسمان چهارم، پنجم و ششم ابتدایی بر حسب مؤلفه‌های پرورش اخلاقی

پایه تحصیلی	پایه	صداقت	وظیفه‌شناسی	حقوق اجتماعی	عدالت	آزادی بیان	مراقبت	پشتکار	صبر	عشق	همدلی
چهارم ابتدایی	۱	۱	۲	۷	۴	۱	۴	۱	۴	۹	۱۰
پنجم ابتدایی	۶	۴	۴	۵	۴	۳	۴	۳	۵	۹	۸
ششم ابتدایی	۴	۸	۲	۷	۱	۲	۲	۲	۳	۶	۵

مجموع	۱۱	۱۴	۱۴	۱۵	۵	۱۰	۶	۱۲	۲۴	۲۳
پایه تحصیلی	نظم	تعهد	احترام	شجاعت	قانون‌مندی	شهروندی	همکاری	مسئولیت پذیری	خودشناسی	از خودگذشتگی
چهارم ابتدایی	۱۱	۵	۸	۳	۱	۵	۳	۸	۰	۴
پنجم ابتدایی	۸	۱۳	۶	۸	۴	۱	۷	۸	۲	۳
ششم ابتدایی	۸	۶	۸	۵	۶	۱	۲	۵	۱	۳
مجموع	۲۷	۲۴	۲۲	۱۶	۱۱	۷	۱۲	۲۱	۳	۱۰

در این قسمت سعی بر آن خواهد شد تا به ترتیب به سوالات پژوهش مطابق جداول موجود پاسخ داده شود.

۱- میزان توجه کتب‌درسی هدیه‌های آسمان چهارم، پنجم و ششم ابتدایی به مؤلفه‌های تربیت منش اخلاقی (صداقت، وظیفه‌شناسی، رعایت حقوق اجتماعی، عدالت، آزادی بیان، مراقبت، پشتکار، صبر، عشق، همدلی، نظم، تعهد، احترام، شجاعت، قانونمندی، شهروندی، همکاری، مسئولیت‌پذیری، خودشناسی و از خودگذشتگی)، چگونه است؟

بر اساس داده‌های بدست آمده به مؤلفه نظم با ۲۷ مورد بیش‌ترین توجه صورت گرفته، به مؤلفه عشق با مقدار ۲۴ مورد پس از نظم بیش‌ترین اشاره و پس از آن نیز به مؤلفه تعهد با مقدار ۲۴ مورد بیش‌ترین توجه صورت گرفته است. از سویی به مؤلفه‌های همدلی و احترام با مقدار ۲۳ و ۲۲ مورد در رتبه چهارم و پنجم توجه گشته و مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری و شجاعت و عدالت با مقدار ۲۱ و ۱۶ و ۱۵ مورد در رتبه شش تا نهم قرار گرفته اند. مؤلفه‌های حقوق اجتماعی و وظیفه‌شناسی با مقدار ۱۴ مورد در رتبه دهم، مؤلفه‌های همکاری و صبر با مقدار ۱۲ مورد در رتبه یازدهم، مؤلفه‌های قانونمندی و صداقت با مقدار ۱۱ مورد در رتبه دوازدهم، مؤلفه‌های مراقبت و از خودگذشتگی با مقدار ۱۰ مورد در رتبه سیزدهم و مؤلفه‌های شهروندی با مقدار ۷ و مؤلفه‌های پشتکار و آزادی بیان با مقدار ۶ و ۵ و مؤلفه‌های خودشناسی با مقدار ۳ مورد می‌باشند.

۲- به چه میزان به مؤلفه‌های پرورش منش اخلاقی در سه سطح شناختی، گرایشی و کنشی اشاره شده است؟

مطابق داده‌های بدست آمده سطح شناخت ۸۰.۹۵ درصد، سطح گرایش ۵۳.۷۶ درصد و سطح کنشی ۲۷.۴۵ درصد می‌باشد. رعایت حقوق اجتماعی، همدلی و نظم جز معدود مؤلفه‌هایی است که در هر سه سطح شناخت، گرایش و کنش به آن‌ها پرداخته شده است. از میان مؤلفه‌های گرایش و کنش نیز مؤلفه شناخت بیشتر مورد توجه قرار گرفته است.

۳- میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه‌های پرورش منش اخلاقی در کتب‌درسی هدیه‌های آسمان چهارم، پنجم و ششم ابتدایی به چه میزان است؟

آنچه اهمیت دارد این هست که برخلاف شمارش فراوانی‌ها، در روش شانون داده‌های بدست آمده باید هنجار گردد، این روش از دقت ریاضی بالایی برخوردار بوده و اطلاعات بیش‌تری را در مورد تفسیر داده‌ها به دست می‌دهد. بر این اساس، داده‌های فراوانی در جدول ۴ به صورت بهنجار در آمده است.

جدول ۴. داده‌های بهنجار شده مؤلفه‌های پرورش منش اخلاقی در کتب هدیه‌های آسمان چهارم، پنجم و ششم ابتدایی

پایه تحصیلی	صداقت	وظیفه‌شناسی	حقوق اجتماعی	عدالت	آزادی بیان	مراقبت	پشتکار	صبر	عشق	همدلی
چهارم ابتدایی	۰ / ۴۸۰	۰ / ۵۰۰	۰ / ۸۰۰	۰ / ۶۱۰	۰ / ۴۸۰	۰ / ۶۱۰	۰ / ۴۸۰	۰ / ۶۱۰	۰ / ۹۴۶	۰ / ۹۶۳

پنجم ابتدایی	۰ / ۷۶۵	۰ / ۶۱۰	۰ / ۷۴۰	۰ / ۶۱۰	۰ / ۵۹۰	۰ / ۶۱۰	۰ / ۵۹۰	۰ / ۶۱۰	۰ / ۷۴۰	
ششم ابتدایی	۰ / ۶۱۰	۰ / ۳۳۳	۰ / ۵۰۰	۰ / ۸۰۰	۰ / ۴۸۰	۰ / ۵۰۰	۰ / ۵۰۰	۰ / ۷۴۰	۰ / ۹۴۶	
پایه تحصیلی	نظم	تعهد	احترام	شجاعت	قانون‌مندی	شهروندی	همکاری	مسئولیت‌پذیری	خودشناسی	از خودگذشتگی
چهارم ابتدایی	۰ / ۹۸۰	۰ / ۷۴۰	۰ / ۸۴۵	۰ / ۵۹۰	۰ / ۴۸۰	۰ / ۶۹۰	۰ / ۵۹۰	۰ / ۸۲۹	۰ / ۰۰۴	۰ / ۶۱۰
پنجم ابتدایی	۰ / ۸۲۹	۰ / ۹۹۹	۰ / ۷۶۵	۰ / ۸۴۵	۰ / ۶۱۰	۰ / ۴۸۰	۰ / ۸۰۰	۰ / ۸۲۹	۰ / ۵۰۰	۰ / ۵۹۰
ششم ابتدایی	۰ / ۸۲۹	۰ / ۷۶۵	۰ / ۸۲۹	۰ / ۷۴۰	۰ / ۷۶۵	۰ / ۴۸۰	۰ / ۵۰۰	۰ / ۷۴۰	۰ / ۴۸۰	۰ / ۵۹۰

در جدول ۴ داده‌های بهنجار شده مؤلفه‌های پرورش منش اخلاقی، برحسب مؤلفه‌های آن بدست آمده است. پس از نرمال‌سازی داده‌ها با استفاده از فرمول مرحله دوم شانون، مقدار بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت هر یک از مؤلفه‌ها به دست آمد. هر مؤلفه که دارای بار اطلاعاتی بیش‌ترین است اهمیت بیش‌تری دارد.

جدول ۵. بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه‌های پرورش منش اخلاقی در کتب هدیه‌های آسمان چهارم، پنجم و ششم ابتدایی

متغیر	صداقت	وظیفه‌شناسی	حقوق اجتماعی	عدالت	آزادی بیان	مراقبت	پشتکار	صبر	عشق	همدلی
بار اطلاعاتی (EJ)	۰ / ۵۳۰	۰ / ۸۵۰	۰ / ۸۵۰	۰ / ۸۷۵	۰ / ۱۰۱	۰ / ۵۰۰	۰ / ۲۱۱	۰ / ۶۵۴	۰ / ۹۹۲	۰ / ۹۹۰
ضریب اهمیت (WJ)	۰ / ۰۴۶	۰ / ۰۷۰	۰ / ۰۷۰	۰ / ۰۷۳	۰ / ۰۲۰	۰ / ۰۴۰	۰ / ۰۲۱	۰ / ۰۵۳	۰ / ۰۷۳	۰ / ۰۹۳
رتبه (R)	۵	۳	۳	۲	۱۰	۷	۹	۴	۲	۱
متغیر	نظم	تعهد	احترام	شجاعت	قانون‌مندی	شهروندی	همکاری	مسئولیت‌پذیری	خودشناسی	از خودگذشتگی
بار اطلاعاتی (EJ)	۰ / ۹۹۵	۰ / ۹۹۲	۰ / ۹۸۲	۰ / ۹۷۶	۰ / ۵۳۰	۰ / ۳۱۰	۰ / ۶۵۴	۰ / ۹۸۰	۰ / ۰۱۲	۰ / ۵۰۰
ضریب اهمیت (WJ)	۰ / ۰۹۳	۰ / ۰۹۳	۰ / ۰۹۳	۰ / ۰۹۳	۰ / ۰۴۱	۰ / ۰۳۱	۰ / ۰۵۳	۰ / ۰۹۳	۰ / ۰۱۹	۰ / ۰۴۰
رتبه (R)	۱	۱	۱	۱	۶	۸	۴	۱	۱۱	۷

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد که مؤلفه‌های نظم، تعهد، عشق، همدلی، احترام، مسئولیت‌پذیری و شجاعت با مقدار ضریب اهمیت ۰ / ۰۹۸ در رتبه اول، مؤلفه عدالت با مقدار ضریب اهمیت ۰ / ۰۷۳ در رتبه دوم، مؤلفه‌های حقوق اجتماعی و وظیفه‌شناسی با مقدار ضریب اهمیت ۰ / ۰۷۰ در رتبه سوم، مؤلفه صبر و همکاری با مقدار ضریب اهمیت ۰ / ۰۵۳ در رتبه چهارم، مؤلفه صداقت با مقدار ضریب اهمیت ۰ / ۰۴۹ در رتبه پنجم، مؤلفه ی قانونمندی با مقدار ضریب اهمیت ۰ / ۰۴۱ در رتبه ششم، مؤلفه از خودگذشتگی و مراقبت با مقدار ضریب اهمیت ۰ / ۰۴۰ در رتبه هفتم، مؤلفه شهروندی با مقدار

ضریب اهمیت ۰/۰۳۱ / در رتبه هشتم، مؤلفه پشتکار با مقدار ضریب اهمیت ۰/۰۲۱ / در رتبه نهم، مؤلفه آزادی بیان با مقدار ضریب اهمیت ۰/۰۲۰ / در رتبه دهم و مؤلفه‌های خودشناسی با مقدار ضریب اهمیت ۰/۰۱۹ / در رتبه یازدهم قرار دارند.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که در کتب هدیه‌های آسمان پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی، بیشترین میزان توجه به مؤلفه‌های منش اخلاقی در سطح شناختی (با میانگین ۸۰.۹۵ درصد) بوده و سطوح گرایشی (۵۳.۷۶ درصد) و کنشی (۲۷.۴۵ درصد) به مراتب کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. این امر نشان‌دهنده غلبه آموزش مفاهیم نظری و شناختی بر سایر سطوح پرورش منش، به‌ویژه حوزه رفتار و عاطفه است. چنین الگوی آموزشی در تضاد با دیدگاه‌های نظریه‌پردازان تعلیم و تربیت اخلاقی مانند لیکونا است که منش اخلاقی را ترکیبی از شناخت، گرایش و عمل می‌داند و معتقد است آموزش اخلاق باید در همه سطوح به‌صورت یکپارچه دنبال شود. (Lickona, 1991)

نتایج همچنین حاکی از آن بود که مؤلفه‌هایی چون نظم، عشق، تعهد، همدلی، و احترام بیشترین ضریب اهمیت را از منظر محتوایی به خود اختصاص داده‌اند، در حالی که مؤلفه‌هایی نظیر خودشناسی، پشتکار، شهروندی، و آزادی بیان در پایین‌ترین رتبه‌ها قرار گرفته‌اند. این یافته با پژوهش «عابدینی بلترک» که نشان داد مؤلفه‌هایی نظیر رابطه با خدا بیشترین تمرکز را داشته‌اند و مؤلفه‌های فردی نظیر خودشناسی و مراقبت مغفول واقع شده‌اند، هم‌راستا است (Abedini Baltork, 2020). به عبارت دیگر، تمرکز محتوای کتب درسی بر ارزش‌های عمومی و دینی بوده و توجه کمتری به رشد فردی و خودآگاهی دانش‌آموزان صورت گرفته است. این در حالی است که در اسناد بالادستی مانند سند تحول بنیادین نیز، توجه هم‌زمان به ابعاد فردی و اجتماعی اخلاق توصیه شده است. (Supreme Council of Education, 2011)

همچنین یافته‌های پژوهش حاضر در رابطه با توجه نامتوازن به مؤلفه‌های اخلاقی، با نتایج تحلیل محتوای «مرادی و غلام‌پور» در خصوص کتب فارسی دوره دوم ابتدایی هم‌راستا است. آن‌ها نیز به عدم تعادل در پوشش مؤلفه‌های اخلاقی اشاره کرده‌اند و معتقدند که در برخی زمینه‌ها، مفاهیم اخلاقی یا وجود ندارد یا بسیار سطحی مطرح شده‌اند. (Moradi & Gholampour, 2020) علاوه بر این، پژوهش حاضر نشان داد که اغلب مؤلفه‌ها به‌صورت مستقل مطرح شده‌اند و پیوستگی عمودی بین پایه‌ها و انسجام مفهومی بین مؤلفه‌ها مشاهده نمی‌شود. این موضوع از ضعف طراحی برنامه درسی در حوزه اخلاق حکایت دارد و می‌تواند باعث گسست یادگیری در فراگیران شود.

از منظر روان‌شناختی نیز، توجه صرف به بعد شناختی منش بدون تقویت مؤلفه‌های هیجانی و رفتاری، منجر به تکوین منش درونی در دانش‌آموزان نخواهد شد. در پژوهش «کوهن» و همکاران، منش اخلاقی در تعامل با محیط اجتماعی و هیجانی تعریف شده و بر اهمیت شکل‌گیری آمادگی روانی برای رفتار اخلاقی تأکید شده است. (Cohen et al., 2014) همچنین مطالعات جهانی مانند پژوهش «کیم» نیز نشان داده‌اند که توسعه منش اخلاقی نیازمند پرورش مؤلفه‌هایی مانند عزت‌نفس و تاب‌آوری عاطفی در کودکان است. (Kim & Kim, 2023)

یکی از یافته‌های قابل توجه پژوهش حاضر، ضعف در توجه به مؤلفه‌هایی چون پشتکار، صبر، قانون‌مداری و شهروندی بود؛ مؤلفه‌هایی که اساس شکل‌گیری جامعه مدنی و مسئولیت‌پذیر محسوب می‌شوند. در این زمینه، پژوهش «زنگ» و همکارانش در چین نیز نشان داد که تأکید ناکافی بر اخلاق اجتماعی در مدارس منجر به ضعف در مهارت‌های تعامل اجتماعی در دانش‌آموزان می‌شود. (Zhang, 2022) در ایران نیز «صفر فیضی» و همکاران به همین موضوع اشاره کرده‌اند و خواستار تقویت ارزش‌هایی چون همکاری، قانون‌مداری و تعهد در محتوای آموزشی شده‌اند. (Safarpor Feizi et al., 2018)

از سوی دیگر، تحلیل آنتروپی شانون در پژوهش حاضر با روشی ریاضی و داده‌محور، تصویری دقیق‌تر از میزان اهمیت هر مؤلفه ارائه داد که با تحلیل‌های محتوایی سنتی متفاوت است. این دقت تحلیلی به‌ویژه در رتبه‌بندی مؤلفه‌ها حائز اهمیت بود و نشان داد که حتی مؤلفه‌هایی با تعداد بالای تکرار نیز ممکن است از نظر بار اطلاعاتی و اهمیت، جایگاه پایین‌تری داشته باشند. برای نمونه، مؤلفه‌هایی مانند نظم و همدلی علاوه بر تکرار بالا، از منظر شانون نیز ضریب اهمیت بالایی داشتند و این نشان‌دهنده انسجام کیفی و کمی محتوای آموزشی در این مؤلفه‌هاست.

از سوی دیگر، یکی از کاستی‌های ساختاری کتب درسی که در این پژوهش آشکار شد، فقدان نگرش جامع به منش به‌عنوان یک برنامه فرارشته‌ای است. در حالی که منش اخلاقی می‌تواند در تمام دروس ادغام شود و از طریق داستان، تصویر، گفتگو، و فعالیت‌های مشارکتی آموزش داده شود، اما در محتوای بررسی شده، منش بیشتر به‌عنوان یک مفهوم جزیره‌ای و محدود به درس هدیه‌های آسمان باقی مانده است. این امر در تضاد با رویکردهای نوین آموزش اخلاق مانند الگوی تلفیقی در آموزش لهستانی یا رویکردهای پیشنهادی «کنستانچاک» است که منش را بخشی از زیست‌جهان دانش‌آموز می‌داند (Konstaczak, 2016).

در نهایت، پژوهش حاضر نیز مانند یافته‌های «لوکاس» تأکید دارد که چارچوب‌های آموزش منش باید به‌گونه‌ای طراحی شود که ضمن حفظ انسجام مفهومی، انعطاف لازم برای پرداختن به زمینه‌های فرهنگی، بومی و فردی دانش‌آموزان را دارا باشد (Lucas, 2019). این امر به‌ویژه در نظام آموزشی متنوع ایران که دارای اقلیم‌ها، اقلیت‌ها، و دیدگاه‌های فرهنگی متفاوت است، از اهمیت دوچندان برخوردار است.

از جمله محدودیت‌های پژوهش حاضر، تمرکز صرف بر کتب هدیه‌های آسمان دوره دوم ابتدایی بوده است؛ حال آن‌که منش اخلاقی در سایر دروس نیز قابلیت آموزش دارد. همچنین، تحلیل صرف محتوا بدون بررسی تأثیر واقعی آن بر رفتار دانش‌آموزان، امکان تعمیم به سطح عمل را محدود می‌سازد. از سوی دیگر، استفاده از روش آنتروپی شانون با وجود دقت بالا، نیازمند دقت در مرحله کدگذاری بوده که ممکن است با سوگیری همراه باشد.

پیشنهاد می‌شود که در پژوهش‌های آینده، بررسی منش اخلاقی به‌صورت تطبیقی بین کتب مختلف (فارسی، علوم، مطالعات اجتماعی و...) صورت گیرد. همچنین، پیشنهاد می‌شود تأثیر آموزش منش اخلاقی از طریق این کتب بر نگرش و رفتار واقعی دانش‌آموزان با استفاده از روش‌های ترکیبی (کمی و کیفی) مورد بررسی قرار گیرد. بررسی نگرش معلمان به محتوای اخلاقی کتب و چگونگی تدریس آن نیز می‌تواند ابعاد جدیدی به این حوزه بیفزاید.

بازنگری اساسی در طراحی محتوای کتب هدیه‌های آسمان به‌نحوی که هر سه سطح شناختی، گرایشی و کنشی را در بر گیرد ضروری است. مؤلفان کتاب‌های درسی باید در طراحی محتوای اخلاقی از الگویی یکپارچه و فرارشته‌ای بهره بگیرند. همچنین آموزش معلمان برای پیاده‌سازی مؤثر این مفاهیم در کلاس و تلفیق آن با زندگی واقعی دانش‌آموزان، باید در دستور کار سیاست‌گذاران آموزشی قرار گیرد.

موازین اخلاقی

در این پژوهش ملاحظات اخلاقی رعایت شد.

مشارکت نویسندگان

نویسندگان این مطالعه با هم مشارکت فعال داشتند.

تعارض منافع

بین نویسندگان پژوهش حاضر هیچ تضاد منافی وجود نداشت.

Reference

- Abedini Baltork, M. (2020). The Status of Moral Education in Elementary School Textbooks: A Content Analysis Study. *Research in Islamic Education Issues*, 28(48), 171-187. https://iej.ihu.ac.ir/article_205700.html?lang=en
- Althof, W., & Berkowitz, M. W. (2006). Moral education and character education: their relationship and roles in citizenship education. *Journal of Moral Education*, 35(4), 495-518. <https://doi.org/10.1080/03057240601012204>
- Barani, H., & Khormaei, F. (2020). The Relationship Between Moral Traits and Academic Dishonesty Dimensions: The Mediating Role of Self-Deception. *Journal of Psychology*, 24(4), 454-470. <http://iranapsy.ir/en/Article/22173>
- Cohen, T. R., Panter, A. T., Turan, N., Morse, L., & Kim, Y. (2014). Moral character in the workplace. *Journal of personality and social psychology*, 107(5), 943-963. <https://doi.org/10.1037/a0037245>

- Daramami, N. (2011). *Content Analysis of "Bekhanim" (Reading), Social Studies (Civics), "Hediehaye Aseman" (Heavenly Gifts), and Quran Textbooks for Grades 3-5 (2009) to Examine Moral Education Components* Allameh Tabataba'i University Press].
- Dehghan Manshadi, M., & Shahrokhi Nia, M. (2021). Content Analysis of the Third-Grade Social Studies Textbook Based on Emotional Intelligence Skills. *Specialized Scientific Quarterly: Research in Social Studies Education*, 3(1), 47-61. <https://ensani.ir/fa/article/466115/>
- Ghaedrahmati, E., Taheri Goodarzi, H., & Mahdian, M. J. (2024). Teaching-learning Model of Moral Education for Students of the Second Term of Schools of Exceptional Talents of Tehran Province based on the Iranian-Islamic Model of Progress. *Research in Islamic Education Issues*, 32(62), 169-196. https://iej.ihu.ac.ir/article_208799_en.html
- Hasani, M. (2016). *Moral Education in Schools: Why and How?* <https://sedayemoallem.ir/%D8%AF%DB%8C%D8%AF%DA%AF%D8%A7%D9%87/item/5319-%D8%AA%D8%B1%D8%A8%DB%8C%D8%AA-%D8%A7%D8%AE%D9%84%D8%A7%D9%82%DB%8C-%D8%AF%D8%B1-%D9%85%D8%AF%D8%B1%D8%B3%D9%87%D8%9B-%DA%86%D8%B1%D8%A7-%D9%88-%DA%86%DA%AF%D9%88%D9%86%D9%87%D8%9F>
- Kim, A., & Kim, S. (2023). The Moral Educational Significance of a Study on the Development of a Self-Esteem Improvement Program for Elementary School Students. *Korean Association for Learner-Centered Curriculum and Instruction*, 23(7), 761-776. <https://doi.org/10.22251/jlcci.2023.23.7.761>
- Konstaczak, S. (2016). Concepts of moral education in Poland. *Ethics & Bioethics*, 6(1-2), 59-68. <https://doi.org/10.1515/ebce-2016-0009>
- Lickona, T. (1991). *Educating for character: how our schools can teach respect and responsibility*. Bantam. https://books.google.com/books/about/Educating_for_Character.html?id=Cx0nJf7KZAcC
- Lickona, T. (1993). The return of character education. *Educational leadership*, 5, 6-11. <https://eric.ed.gov/?id=EJ472598>
- Lucas, B. (2019). Overview of character education frameworks. *Innovation and Research in Education*, 3, 41-60. https://www.researchgate.net/publication/337275947_Lucas_2019_Overview_of_character_education_frameworks_Eton_Journal_for_Innovation_and_Research_in_Education_3_4-9
- Moradi, P., & Gholampour, M. (2020). Content Analysis of Second-Grade Elementary Persian Textbooks Based on Moral Education Components. *Promotional Scientific Quarterly in Ethics*, 10(40), 175-195. https://akhlagh.morsalat.ir/article_69907.html?lang=en
- Najafi, H., Vafaei, R., & Maleki, H. (2015). Explaining Dimensions and Components of Human Spiritual Growth and Analyzing Them in the Fundamental Reform Document of Education. *Applied Issues in Islamic Education*, 1(1), 133-156. <https://qaiie.ir/article-1-36-en.html>
- Planning, O. f. E. R. (2013). *National Curriculum Document of the Islamic Republic of Iran*. <https://bayanbox.ir/info/1800233674260427126/>
- Rosidah, U. (2024). Thinking of Moral Education According to Al Ghazali and Al Zarnuji Perspective on Epistemology and Axiology. *Jurnal Konseling Pendidikan Islam*, 5(1), 203-216. <https://doi.org/10.32806/jkpi.v5i1.131>
- Safarpor Feizi, M., Naraqi Zadeh, A., & Samadi, P. (2018). Examining Moral Education Components in the Eighth-Grade Social Studies Textbook. First National Conference on Sustainable Development in Educational and Psychological Sciences, Iran,
- Suhartini, S., Sekarningrum, B., Sulaeman, M., & Gunawan, W. (2019). Social Construction of Student Behavior Through Character Education Based on Local Wisdom. *Journal of Social Studies Education Research*, 10(3), 276-291. <https://jsser.org/index.php/jsser/article/view/1075>
- Supreme Council of Education. (2011). *Theoretical Foundations of Fundamental Reform in the Formal Public Education System of Iran*.
- Zhang, Q., Saharuddin, N., & Nor Azni Binti Abdul, A. (2022). The Analysis of Teachers' Perceptions of Moral Education Curriculum. *Frontiers in psychology*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.967927>
- Zhang, Q. F. (2022). Thoughts on the Psychology of Moral Education in Chinese Primary and Secondary Schools. *Open Journal of Social Sciences*, 10(13), 275-283. <https://doi.org/10.4236/jss.2022.1013022>
- Zhou, S. (2023). Current Investigation of Moral Education Implementation in Primary and Secondary Schools—Evidence From China. *Open Journal of Social Sciences*, 11(12), 403-412. <https://doi.org/10.4236/jss.2023.1112029>